

Lauri Marttala

KOMPPANIAN TALVISOTA

Kittiläläiset Kainuun suurtaisteluissa

Komppanian talvisota

Komppanian talvisota
kittiläläiset Kainuun suurtaisteluissa

Lauri Marttala

© 2018 Lauri Marttala

Kustantaja: BoD – Books on Demand, Helsinki, Suomi

Valmistaja: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

ISBN: 978-952-800-282-6

SISÄLLYSLUETTELO

1. Johdanto	7
2. Tie talvisotaan.....	11
2.1. Ulkopoliittinen kriisi	11
2.2. Suomen valmistautuminen talvisotaan.....	16
2.3. Kittiläläisten kutsunnat.....	22
3. Ylimääräiset kertausharjoitukset	26
3.1. Matka Kemiin	26
3.2. Ylimääräiset kertausharjoitukset Kemissä.....	29
3.3. Sota saapuu Kemiin	32
4. Suomussalmesta sodan näyttämö	41
4.1. Suomussalmen puolustus suunnitelma.....	41
4.2. Puna-armeijan hyökkäyssuunnitelma	42
4.3. Sodan alku Suomussalmella	45
5. Kittiläläiset Suomussalmen taistelussa	60
5.1. Tulikaste	60
5.2. Hyökkäys kirkonkylään	69
5.3. Kirkonkylän piiritys	87
6. Raatteentie	104
6.1. Ensimmäinen motti	104
6.2. Uusivuosi	108
6.3. Levossa	140
7. Kuhmo talvisodan alussa	149
7.1. Sotasuunnitelmat Kuhmon suunnalla	149
7.2. Joulukuun ja uudenvuoden taistelut.....	153
7.3. Kittiläläiset siirtyvät Kuhmoon	161
8. Viimeiset motit	172
8.1. Reuhka ja Loso.....	172
8.2. Mottien saarto.....	198
8.3. Eversti Dolinin siperialaiset	209
8.4. Reuhkan motin tuho.....	223
9. Sodan loppu	236
9.1. Hyökkäys Losoon	236
9.2. Löytövaaran Thermopylai.....	244
9.3. Sodan jälkeen	264
10. Päättäntö	278
11. Lähteet ja hakemisto	286
11.1. Kuvahakemisto	286
11.2. Karttahakemisto	288
11.3. Arkistolähteet.....	290

11.4. Kirjallisuus	291
11.5. Tutkimusartikkelit.....	293
11.6. Kansa Taisteli Miehet Kertovat – lehdessä julkaistut muistelmat	294

1. JOHDANTO

Suomalaisessa historian­tutkimuksessa on perinteisesti annettu veteraaneille suuri rooli toisen maailmansodan kerronnassa. Suomessa on totuttu ajatukseen, että veteraanit ovat järjestäytynyt ja aktiivisesti julkiseen keskusteluun osaa ottava ryhmä. On pidetty itsestään selvänä, että sodan arki ja raadollisuus välittyvät sukupolvelta toiselle omien sukulaisten sekä menneinä vuosikymmeninä hyvin suosittuna pysyneen veteraanikirjallisuuden myötä. Tutkijoiden on ollut hyvin vaikea lähteä lisäämään tälle saralle yhtään mitään. Suorana seurauksena suomalainen tieteellinen kirjoittaminen onkin keskittynyt kuvaamaan sotien suuria linjoja, eli siis selaista mihin tavallisella yksilöllä ja veteraanilla ei ole ollut painavampaa sanaa. Harvoja ovat talvi- tai jatkosodan tutkimukset, joissa ei pohdittaisi Mannerheimin tai Stalinin ajatuksia ja esitettäisi valtavaa sodan kokonaiskuvaa marssilaulun mukaisesti Hangosta Petsamoon.

Tämän teoksen kirjoittaja kuuluu sukupolveen, jolla ei ole enää henkilökohtaista sidettä toisen maailmansodan ta­pahtumiin. Vanhemmat sukulaiset, jotka kokivat sodan, ovat kaikki kuolleet ennen kirjoittajan syntymää tai viimeistään hänen lapsuuden aikana. Aikuisuuden kynnyksellä jäljellä ei ollut enää ketään, joka olisi voinut kertoa millaisia sodat olivat. Sama tilanne on todellisuutta yhä useammalle suomalaiselle. Useimmissa kunnissa talvisodan veteraanit voidaan nykyään laskea yhden käden sormilla, eikä heistä käytännössä juuri kukaan kykene enää tarinoitaan kertomaan. Vuoden 2014 itsenäisyyspäivänjuhli­ssa koko kansan kuuluisuuteen noussut veteraani Hannes Hynönen ei varmaankaan herättänyt kiinnostusta pelkästään persoonansa takia, vaan myös siksi, että hän oli 101-vuotiaana yksi vain parista Linnan­juhliin saapumaan kyenneestä talvisodan veteraanista.

Veteraanien luontaisen poistumisen myötä toinen maailmansota väistämättä abstraktoituu. Sodan kokemus, arki ja jokapäiväinen toiminta hämärtyy ja lopulta unohtuu. Hieman kärjistäen voidaan kysyä, monenko sukupolven päästä talvi- ja jatkosodan tuntemus mielletään yleissivistyk-

sen sijaan historiallisena nippelitietona Suomen sodan ja Nuijasodan tietämyksen tavoin? Puolustusministeri Jussi Nii-nistö aiheutti kohua syksyllä 2015 lausumalla jokaisen suoma-laisen tarvitsevan annoksen talvisotaa. Lausunnosta nous-seesta kohusta huolimatta, tämän teoksen kirjoittaja on puolustusministerin kanssa samaa mieltä. Toinen maailmansota oli aikakausi, joka muutti suomalaista yhteiskuntaa. Eripuraisesta ääri liikkeiden Suomesta siirryttiin yhteisen koko kansan koettelemuksen ja kokemuksen myötä yhtenäiseen ja yhteiseen maahan. Kärjistäen voidaan jopa sanoa, että talvisota päätti sisällissodan aiheuttaman jakaannuksen ja aloitti hyvinvointiyhteiskunnan rakentamisen. Tämän ainutlaatuisen kokemuksen muistaminen ja vaaliminen on erityisen tärkeää 2000-luvun jälleen eriarvoistuvassa Suomessa.

Tämä teos pohjautuu alun perin Jyväskylän yliopiston historianlaitoksella tehtyyn kandidaatintutkielmaan ja sitä varten tehtyyn tutkimukseen. Tutkimuksesta kehkeytyi kuitenkin jo seminaarista lähtien liian laaja niin pientä työtä varten. Kerätystä materiaalista ja kandidaatintutkielman saamista hyvistä arvioinneista syntyi idea laajentaa työ täysimittaiseksi kirjaksi. Laajuuden lisäksi erona tavallisen tutkimuksen formaattiin lukija huomaa lähdeviitteiden puuttumisen. Tämä päätös on tehty tekstin sujuvuuden parantamiseksi. Teosta kannattaakin pitää ennemmin hyvän taustatyön omaväna tietokirjana, kuin akateemisesti pätevänä tutkimuksena.

Teoksen tarkoituksena on tarkastella talvisotaa erään kunnan miesväen yhtenäisenä kokemuksena. Kirjoittajan itsekkyuden takia tarkastelun kohdekunnaksi on valittu hänen oma kotikuntansa Kittilä. Teoksessa jäljennetään ne lähtökohdat ja tapahtumat joista kittiläläiset lähtivät sotaan sekä tarkastellaan, miten he kokivat Kainuun kuuluisat mottitaistelut. Pohdinnan kohteena on selvittää, miten sodan arki heille näyttäytyi. Lisäksi suppeammassa näkökulmassa pyritään mahdollisuuksien mukaan nostamaan esiin joitain pienempiä talvisodan osa-alueita, kuten miten he käsitelivät sodan raakuutta tai miten he suhtautuivat venäläisiin vihollisiin ja omaan esivaltaan sodan kuluessa. Näiden tarkempien kysymysten käsittelyä rajaa ensisijaisesti lähteiden saatavuus yhden komppanian, 191 miehen, osalta. Kaikki heistä eivät esimerkiksi jättäneet jälkeensä mietteitä venäläisten vankien

kohtaamisesta ja laajojen johtopäätösten tekeminen yhden tai kahden erillisen lähteen osalta ei ole kovin mielekästä. Näistä syistä lähteiden käytössä on joissain kohdissa turvauduttu muiden yksiköiden tai muiden veteraanien tarjoamiin kuvauksiin. Näin on kuitenkin tehty vain, jos on perusteltua olettaa samojen asioiden koskevan myös teoksen kohteena olevaa Kittilän komppaniaa.

Tutkimuksen päälähteinä on käytetty talvisodan aikaisia dokumentteja ja asiakirjoja. Tutkimuksen kohteena olevien kittiläläisten sotilaspalvelu- ja henkilötiedot ovat peräisin lähinnä armeijan palveluskantakorteista, niiden liitteistä sekä suojeluskunnan paikallisyhdistysten arkistokokoelmista. Nämä asiakirjat ovat kuitenkin usein varsin puutteellisesti ja vaihtelevasti täytettyjä sekä niiden sisältämät tiedot ovat luonteeltaan tilastomaisia listoja. Siksi niiden lisänä on yksittäisiä miehiä koskevissa kohdissa käytetty lähteinä veteraanien muistelmia, lehtikirjoituksia, matrikkeleja sekä muiden tutkijoiden suorittamia haastatteluja. Erityisesti muistelmien ja lehtikirjoitusten suhteen on kuitenkin pidettävä mielessä, etteivät ne ole missään tapauksessa objektiivisia tuotoksia, vaan redusoituja versioita todellisuudesta.

Yksittäisiä henkilöitä suurempien kokonaisuuksien kuvauksissa, kuten sotilasyksiköiden toiminnan ja yleisen tapahtumahistorian kohdalla, päälähteinä on käytetty asianomaisten yksiköiden sotapäiväkirjoja sekä niiden liitteitä. Suomen armeijan kirjurit ansaitsevat suuren kiitoksen sotapäiväkirjojen kirjoittamisesta. Kittilän komppanian kirjuri Paavo Peltohaka suoriutui tehtävästään erityisen hyvin. Hän löysi taistelujen ja hiihtomarssien lomassa aina hetken kirjoittaa päivän tapahtumat muistiin. Ilman häntä ja hänen kaltaisiaan tunnollisia kirjureita, ei tätäkään teosta olisi koskaan kirjoitettu. Sotapäiväkirjojen liitteistä mainittakoon erityisesti kirjalliset käskyt, raportit ja karttojen peitepiirroksot. Yksiköiden toiminnan ja tapahtumien kuvaamisessa on käytetty täydentävinä toissijaisina lähteinä paljon myös olemassa olevaa talvisodan tutkimuskirjallisuutta. Talvisodan tutkimuskirjallisuutta on tarjolla käytännössä loputtomasti, mutta mahdollisuuksien mukaan näistä on pyritty käyttämään vain kaikkein uusimpia teoksia. Sotatieteenlaitoksen 1970-luvulla julkaiseva Talvisodan Historia -kirjasarja on ainoa vanhemman

tutkimuskirjallisuuden edustaja lähteistössä. Kyseistä sarjaa on käytetty lähinnä sen yksityiskohtaisuuden ja laaja-alaisuuden vuoksi. Mahdollisuuksien mukaan tutkimuksessa on pyritty myös vertailemaan käytettyjä lähteitä venäjänkielisiin talvisotatutkimuksiin.

Teoksessa on käytetty paljon sotahistoriaan ja armeijaan liittyviä termejä ja lyhenteitä. Lukija, jolle kyseiset termit ja lyhenteet ovat outoja, voi huomata tekstin olevan vaikeasti seurattava. Kirjoitustyössä on kuitenkin tehty selkeä valinta käyttää niitä, jotta teos olisi kielellisesti yhteneväinen muun alan kirjallisuuden sekä käytettyjen lähdeaineistojen kanssa. Erityisesti hierarkkisen sotilasyksikkörakenteen ja sotilasarvojärjestyksen sekä näissä käytettävien yleisten lyhenteiden tunteminen auttaa tekstin ymmärtämisessä. Jos samoja termejä ja lyhenteitä käytetään molempien suomalaisten ja venäläisten yhteydessä, on nämä pyritty tekstissä muutoin selkeästi erottamaan.

Lopuksi, lukijan toivotaan tiedostavan, että tämä teos keskittyy kertomaan nimenomaan yhden komppanian tarinaa. Pelkästään Suomussalmen taistelussa suomalaisia taisteli enimmillään yli 20 000 miestä. On siis mahdotonta kerrata näiden muutaman sadan sivun aikana tuota koko sotaa. Perustietämys talvisodan taistelusta on toivottavaa.

2. TIE TALVISOTAAN

2.1. Ulkopoliittinen kriisi

Talvisota ei alkanut yhtäkkiä ja yllättäen, vaan oli pitkän ulkopoliittisen kriisin tulos. Neuvostoliitto ja Saksa olivat syksyllä 1939 sopineet keskinäisestä yhteisymmärryksestä, eli ns. Molotov-Ribbentrop -sopimuksesta. Sopimuksen perimmäinen motiivi oli vastata molempien maiden turvallisuushuoliin. Maat pelkäsivät toistensa hyökkäystä. Sopimuksen ja sen salaisten lisäpöytäkirjojen myötä maiden välille löytyi jonkinlainen yhteinen ymmärrys ja yhteisiä ulkopoliittisia tavoitteita. Suomelle Saksan ja Neuvostoliiton lähentyminen aiheutti vakavia huolia. Suomen suhteet Neuvostoliittoon olivat pitkälti tulehtuneet. Suomi oli aloittanut valtiollisen itsenäisyytensä sotimalla oman sisällissotansa lisäksi Venäjän bolševikkeja vastaan Viron vapaussodassa ja Karjalassa. Tämä heimosotina tunnettu ajanjakso jatkui osittain jopa Tarton rauhan jälkeen 1920-luvulla. Lisäksi kommunisti- ja venäläisvastaisuus oli 1920- ja 1930-lukujen vallitsevia teemoja suomalaisessa politiikassa. Ei siis ole ihme, että Neuvostoliitto, joka oli jälleen vakiinnuttanut paikkansa suurvaltojen joukossa, käytti lähes välittömästi Saksalta saamiaan takuita Suomea vastaan.

Tulevaisuudesta antoi näyttöä muiden Neuvostoliiton rajanaapureiden esimerkit. Kun tiedot Saksan ja Neuvostoliiton välisistä neuvotteluista ja sopimuksesta julkistettiin elokuussa 1939, aiheutti se välittömiä reaktioita kaikissa Itä-Euroopan maissa. Suoraan kahden aggressiivisen suurvallan väliin jäänyt Puola oli käytännössä hätätilassa ja alkoi varautua pahimpaan. Nykyisin, salaisten asiakirjojen jo paljastuttua, tiedämme tarkkaan, miten Neuvostoliitto ja Saksa jakoiivat Euroopan keskenään etupiirialueisiin. Tosin kovin epäselvää moisen yhteisymmärryksen olemassaolo ei voinut olla aikalaisillekaan. Viimeistään Puolan jakaminen syyskuussa käydyn sodan seurauksena poisti viimeisetkin epäilykset. Tiedot Saksan ja Neuvostoliiton yhteisistä sotilaskomiteoista

ja sulassa sovussa tehdystä miehitysrajanvedosta kiirivät ympäri maailmaa. Kaikki ymmärsivät, ettei tällainen toiminta olisi ollut mahdollista ilman etukäteissopimuksia.

Puolan sodan jälkeen Baltian maat; Viro, Latvia ja Liettua, saivat Neuvostoliitolta käskyluontoisen pyynnön osallistua turvallisuuspoliittisiin neuvotteluihin. Saksan ilmaistua täyden välinpitämättömyytensä maiden kohtalosta, he jouduivat yksitellen lokakuun ensimmäiseen viikkoon mennessä hyväksymään kaikki Neuvostoliiton vaatimukset. Kun Neuvostoliitto painosti yksin jääneet Baltian maat allekirjoittamaan "molemmipuolisen avunantosopimuksen", lähetti Puna-armeija välittömästi joukkojaan perustamaan tukikoh tia maiden alueille. Oli selvää, että tämä merkitsi kuoloniskua maiden itsenäisyydelle. Suomessa tuo seikka tunnustettiin jopa niissä vasemmistopiireissä, jotka olivat yleisesti varsin neuvostomyönteisiä.

Baltian ja Puolan tapahtumien jälkeen Suomessa, kuten muissakin Pohjoismaissa, tukeuduttiin tiukkaan puolueettomuuden politiikkaan. Historiallisesti Suomen tukena olleelta Saksalta ei voinut enää odottaa tukea, eikä toisaalta puolueettomaksi juuri julistautunut maa halunnut asettua avoimesti länsiliittoutuneita vastaan. Myöskään naapurimaa Ruotsin apuun ei uskallettu täysin tukeutua. Ruotsin kanssa pitkin 1920- ja 1930-lukuja käydyt sotilasneuvottelut olivat osoittaneet ruotsalaisten olevan yhteistyöhaluttomia. Sotatarvikkeiden kauppaaminen hyväksyttiin kyllä ja mm. ruotsalainen asevalmistaja Bofors sai luvan käydä rajoittamatonta kauppaa Suomen kanssa, mutta poliittisia sitoumuksia ei yrityksistä huolimatta saatu aikaiseksi. Vuonna 1923 Ruotsin silloinen ulkoministeri Carl Hederstierna joutui eroamaan, ehdotettuaan julkisesti puolustusyhteistyötä maiden välille. Yhtenä isona ristiriidan luojana oli Ahvenanmaa. Ruotsi oli miehittänyt Ahvenanmaan saariston Suomen sisällissodan aikana, ilmeisenä aikomuksenaan liittää saaret omaan valtioonsa. Sisällissotaan osallistunut Saksan armeija pakotti kuitenkin Ruotsin sotavoimat poistumaan Ahvenanmaalta ja palautti saaret Suomen hallintaan. Asiaa puitiin pian perustettavassa Kansainliitossa, jossa saaret osoitettiin kuuluvan Suomelle. Ruotsissa Ahvenanmaan asema pysyi kuitenkin esillä

ja vaikutti maiden suhteisiin vielä pitkään. Näistä lähtökohdista Suomi julistautui syksyllä 1939 puolueettomaksi. Yleisesti toivottiin, ettei Saksan tai Neuvostoliiton suurvaltapoliitikka ylettyisi Pohjoismaita kohtaan. Suomen osalta tuo toive osoittautui illuusioksi lokakuun 5. päivä.

Neuvostoliitto esitti tuona päivänä Suomelle kutsun lähettää ulkoministeri tai muu hallituksen valtuuttama edustaja Moskovaan neuvottelemaan "konkreettisista poliittisista kysymyksistä". Paria päivää myöhemmin tarkasteltavaksi saapuneet "konkreettiset kysymykset" osoittautuivat lähes identtisiksi niiden kanssa mitä kolmelle Baltian maalle oli aiemmin lähetetty. Suomen pääneuvottelijaksi valittiin Suomen Tukholman-lähettiläs J.K. Paasikivi. Hänet ja hänen neuvotteluvaltuuskuntansa ohjeistettiin käytännössä olemaan suostumatta muuhun, kuin Neuvostoliiton joukkojen kauttakuljetuksiin, asumattomien Suomenlahden saarien luovutukseen ja nimellisiin rajavyöhykkeen muutoksiin. Valtuuskunta lähti Moskovaan lokakuun 9. päivän illalla Helsingin rautatieasemalta. Heitä saattamaan ja tukea osoittamaan kerääntyi spontaanisti suuri kansanjoukko. Vakavin mielin ilmoille kajautettiin Jumala omi linnamme -virsi ja Sotilasvala.

Paasikiven valtuuskunta kävi neuvotteluja Moskovassa lokakuun 12. – marraskuun 9. päivän välisenä aikana. He palasivat kahdesti takaisin Suomeen hakemaan lisäohjeita hallitukselta ja kertomaan kansalaisille neuvottelujen kulusta. Ensimmäisen Moskovan matkan aikana ja pian sen jälkeen maailmalle kävi selväksi, että Suomi oli jäämässä yksin Neuvostoliiton armoille. Itämeren maista Puola ja Baltian maat olivat jo ennen neuvotteluja menettäneet kykynsä sanoa mielipiteensä asiasta. Paasikiven valtuuskunnan lähtiessä Helsingistä, Saksa ilmoitti selkeästi, ettei se halunnut olla missään tekemisissä Suomen ja Neuvostoliiton välisissä ongelmissa. Muut Pohjoismaat lähettivät vastalauseensa Moskovaan, mutta samalla julkisesti ilmoittivat lokakuun lopulla pidetyssä Pohjolan valtiopäämiestenkokouksessa, etteivät he aikoneet rikkoa omaa puolueettomuuttaan. Länsiliittoutuneet ja Yhdysvallat ilmaisivat tukensa Suomelle, mutta Saksan, Norjan ja Ruotsin asenteiden takia he eivät voineet juuriakaan vaikuttaa asioiden kulkuun. Paasikivi tiivistä ulkopoliit-

tisen tilanteen lehtimiehille antamassaan lausunnossa osuvasti yhteen virkkeeseen: "Viime aikojen historia on osoittanut pienten valtioiden joutuvan kahden kesken selvittämään välinsä suurvallan kanssa."

Toisella ja kolmannella Paasikiven valtuuskunnan neuvottelumatkalla väännettiin kättä lähinnä alueluovutusten määrästä. Yhteisymmärrykseen ei päästy ja valtuuskunta palasi lopullisesti Suomeen marraskuun 15. päivänä. Tämän jälkeen tapahtumat etenivät nopeasti. Neuvostoliiton julkisen retoriikkaa Suomea kohtaan koveni selvän vihamieliseksi. Puhuttiin mm. "suomalaisista kulakkijoukoista" ja "kapitalistibandiiteista", jotka ulkomaiden talutusnuorassa alistivat Suomen oikeaa kansaa ja uhkasivat samalla kohtalolla neuvostojen liiton kansoja. Tähän aikaan Suomeen saatiin myös Saksasta epävirallisia teitä pitkin varmaa tietoa Molotov-Ribbentrop -sopimuksen salaisista lisäyksistä. Jälkikäteen tarkasteltuna on selvää, että Suomen ulkopoliittinen tilanne paheni päivittäin. Kaikki osapuolet Suomessa eivät tätä kuitenkaan halunneet vielä hyväksyä.

Marraskuun 27. päivänä puolustusneuvoston puheenjohtaja sotamarsalkka Mannerheim uhkasi erota virastaan, kun hallitus ei myöntänyt lisämäärärahoja armeijan kiireelliseen varustamiseen. Mannerheimin uhkavaatimus ajoittuu Mainilan laukausten jälkimaininkeihin. Suomi oli saanut edeltävänä päivänä Neuvostoliitolta nootin Mainilan rajakylän pommittamista koskien. Suomi reagoi Neuvostoliiton noottiin suorittamalla kaikenlaisia omia tutkimuksiaan, kuulusteluja ja julkaisuja, joissa kaikissa todisteltiin omalle kansalle, Neuvostoliitolle sekä ulkomaille, etteivät Mainilan laukaukset olleet tai edes voineet olla suomalaisten ampumia. Suomi jätti myös samaa sisältöä olevan vastanootin Neuvostoliitolle 27. päivän iltana.

Neuvostoliiton puolelta Suomen vastanootti yksinkertaisesti todettiin vihamielisyyden osoitukseksi Neuvostoliittoa kohtaan. Vastaiskuna he seuraavana päivänä irtisanoivat maiden välisen hyökkäämättömyyssopimuksen. Suomi valmisti ja lähetti vielä marraskuun 29. päivänä luonteeltaan sovittelavan nootin vastauksena Neuvostoliiton yksipuoliseen hyökkäämättömyyssopimuksen irtisanomiseen. Suomalaiset halusivat mm. perustaa yhteisen komitean selvittämään

rajatapahtumia. Ennen nootin luovuttamista Neuvostoliitto ehti kuitenkin ilmoittaa diplomaattisuhteiden täydestä katkaisemisesta. Nootti jätettiin vielä ulkoasiainkansankomissariaatin pöydälle 30. päivän aamuyöllä, vain tunteja ennen kuin puna-armeijan joukot hyökkäsivät rajan ylitse ja Helsinkiä alettiin pommittaa.

JUMALA OMPI LINNAMME, VIRSI 170

Jumala omi linnamme -virsi oli talvisodan aikaan erittäin suosittu laulu. Martti Luther kirjoitti virren aikanaan protestanttisen seurakuntansa hengelliseksi tueksi maallisia vastoinkäymisiä varten. Hän lieenee tarkoittanut virren ensimmäisessä säkeistössä mainitulla "vanhalla vainoojalla" saatanaa tai henkilökohtaisesti Paavia, mutta Ruotsin ja myöhemmin Suomen luterilaisessa perinteessä tuon vainoojan usein tulkittiin tarkoittavan kansallista vihollista. Kuka milloinkin nähtiin "vanhana vainoojana" tietenkin vaihteli aikojen mukaan. Uskonnollinen merkitys virrestä ei täysin karissut, vaan maalliset viholliset nähtiin vain tavalla tai toisella edustavan saatanaalisina tai ainakin uskonnottomina pidettyjä voimia. Ruotsalaiset käyttivät virttä 30-vuotisen sodan aikana sotaulauluna katolisia vastaan käydyissä taisteluissa. Heille Paavin ja antikristuksen välillä tuskin oli paljoakaan eroa.

Jumala omi linnamme jäi elämään sotaperinteenä Ruotsissa. Suomalaiset oppivat heiltä tämän perinteen ja sovelsivat sitä omalla tavallaan. Meillä katolilaisten ja keskieurooppalaisten sijaan virttä veisattiin jo Ruotsin vallan aikana lähinnä ortodoksista Venäjää vastaan. Monet sodat ja satoja vuosia kestänyt pelko saatanaalisesta vainolaisesta jättivät jälkensä, jotka eivät edes autonomian ajalla täysin kadonneet. Sortovuosien aikaan virsi koki eräänlaisen renessanssin, kun venäläisten pelosta tuli jälleen ajan-kohtainen. Jumala omi linnaamme ja sen "vanhaa vainolaista" veisattiin taas seurakunnissa ympäri Suomen. Kun itsenäistymisen aikaan vainolainen vielä muutti muotoaan ortodoksisesta Tsaarista ateistiseksi kommunistiksi, nähtiin se Suomessa entistäkin saatanaalisempänä voimana. Tätä taustaa vasten ei ole ihme, että talvi- ja jatkosota pitivät hyvin yllä vuosisataista pohjoismaista perinnettä. Jumala omi linnamme laulettiin sotien aikana usein.

Jumala omi linnamme
ja vahva turva aivan,
on miekkamme ja kilpemme
ajalla vaaran, vaivan.
Se vanha vainooja,

Jos täyttöisikin maailma
nyt valheen enkeleistä,
niin pimeys ei voittoa
kuitenkaan saisi meistä.
Ne olkoot raivoissaan

kavala, kauhea, on kiivas, kiukkuinen ja julma, hirmuinen. Vain Herra hänet voittaa.	ja syöskööt kiukkuaan. Nyt valheen vallat on jo saaneet tuomion. Ne yksi sana kaataa.
On turha oma voimamme vääryyden valtaa vastaan. Me turman vallat voitamme Herrassa ainoastaan. Hän, Kristus, kuningas, on voitonruhtinas, lyö joukot helvetin, ne tallaa jalkoihin ja voiton meille saattaa.	Se sana seisoo vahvana, ne ei voi sitä kestää. Kun kanssamme on Jumala, ken meiltä voiton estää? Jos veis he henkemme, osamme, onnemme, ne heidän olkohon, vaan meidän iät on Jumalan valtakunta.
Martti Luther n. 1528. Ruots. 1536. Suom. Jaakko Finno virsi- kirjaan 1583. Uud. Elias Lönnrot 1864. Uud. komitea 1886.	

2.2. Suomen valmistautuminen talvisotaan

Samaan aikaan Paasikiven neuvottelujen kanssa Suomen armeija ja puolustushallinto alkoivat varautua kriisiin parhaan kykynsä mukaan. Paras kyky ei tosin tässä tapauksessa tarkoittanut kovin jäsinyttä valmisteita. Rahasta ja varusteista oli huutava pula. Kuten todettua, Mannerheim uhkasi erota, koska armeijan määrärahoja ei huomattavasti nostettu edes poliittisten neuvottelujen katkettua marraskuun lopulla. Mainittakoon, että tämä oli toinen kerta vuoden sisään, kun Mannerheim uhkasi erota virastaan ja vieläpä samasta syystä.

Asevoimilla oli kuitenkin yksi keino valmistautua, joka ei ollut kokonaan rahasta riippuvainen. Tämä oli mobilisaatio, eli reserviläisten kutsuminen palvelukseen. Toimi aloitettiin heti ensimmäisen neuvottelukutsun saavuttua siirtämällä armeijan rauhanajanjoukot Karjalankannakselle ns. suojajoukoiksi. Viikon sisällä suojajoukkojen perustamisesta oli kaikki reservit koko maan alueelta kutsuttu palvelukseen. Maanlaajuinen mobilisaatio nimettiin rauhanomaisesti ylimääräisiksi kertausharjoituksiksi, lähinnä koska haluttiin välttää siviiliväestön paniikkia ja Neuvostoliiton provosointia.

Valtakunnallisesti palvelukseen otettiin syksyllä 1939 ylimääräisten kertausharjoitusten yhteydessä 19 ikäluokkaa. Näihin lukeutui 18 reservin ikäluokkaa vuosilta 1900–1917 ja

Suomalaisessa historiankirjoituksessa talvisotaa on perinteisesti tutkittu yksittäisinä taisteluina ja kenraalien esikuntanäkökulmasta kuvattuna. Komppanian talvisota - kittiläläiset Kainuun suurtaisteluissa lähestyy sodan kuuluisia tapahtumia uudesta ja laajalti jo elävän muistin unohtamasta näkökulmasta. Kainuun rintamalla käytyä sotaa tutkitaan tavallisten lappilaisten rivimiesten arjen ja toiminnan kautta. Eversti Siilasvuon johtamiin joukkoihin Suomussalmella, Raatteentiellä ja Kuhmossa kuulunut kittiläläinen kiväärikomppania (7.K. JR 27) avaa kattavan kuvauksen rintamamiesten kokemuksiin koko sodan kaaresta, aina kutsunnoista kotiuttamiseen asti.

Kittiläläisille taistelemisen sodan suurimmat tappiot kärsineessä suomalaisrykmentissä sekä ainoalla loppuun asti voitokkaalla rintamalla antoi vahvan ja erityisen katsannon sotaan. Heille kuuluisat taistelut eivät olleet yksittäisiä ja irrallisia tapahtumia, vaan toistensa jatkumo. Tästä kokemuksesta muodostui yksi yhtenäinen ja alati muuttuva käsitys sodasta, joka poikkesi monin osin valtakunnan laajemmasta ja viralliseksi muodostuneesta sotakokemuksesta.

